

XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Vergiye İlişkin Göstergeler Çerçevesinde Taşra-Merkez İlişkisi: Konya Örneği

Perihan Hazel KAYA¹

Makale Gönderim Tarihi: 12 Kasım 2018

Makale Kabul Tarihi: 17 Eylül 2020

Öz

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nde merkez ve taşra arasındaki mali ilişkiler Konya Sancağı bağlamında ele alınmıştır. Konya, Osmanlı döneminde Karaman eyaletinin paşa sancağıdır. Aynı zamanda Osmanlı'nın ticaret ağı içerisinde önemli bir konumda bulunmaktadır. Konya XVIII. yüzyılda, nüfusu, geniş esnaf grupları, vakıfları, tımarları, mukataaları, merkezi yönetimle olan ilişkileriyle ve bu bağlamda toplanan tımar gelirleri, avârız, nüzûl, sürsat, imdâd-î seferiye ve imdâd-î hazeriye vb. vergileriyle önemli bir yerleşim yeridir. Çalışmanın amacı, XVIII. yüzyılda Konya sancağı özelinde Osmanlı taşra maliyesini ve merkez maliyesiyle ilişkilerini incelemektir. Bu doğrultuda birincil elden arşiv kaynaklarına ulaşılmaya çalışılmış ancak her yıla ait düzenli veri bulunamaması çalışmayı sınırlandırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Konya, Osmanlı Devleti, XVIII. Yüzyıl, vergiler

Jel Kodu: N30, N90, H20

¹ Dr.Öğr.Üyesi, Selçuk Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, perihaner@selcuk.edu.tr, Orcid kodu: 0000-0002-9878-4194

The Rural-Center Relationship in the Frame of the Indicators Related to Taxation in the Ottoman Empire in the 18th Century: the Example of Konya

Abstract

In this study, financial relations between the central and provincial is discussed in the context of Konya Sanjak in Ottoman Empire. Konya is the pahas sanjak of Karaman province in Ottoman period. Also Konya is an important location in the Ottoman trade network. Konya, with population, artisan group, foundations, vassalage, mukataas, their relationship with the central government and with collected vassalage income and taxes, is an important settlement in XVIII. century. The aim of the study is to examine Ottoman provincial finance structure and relations with the central finance in private of Konya in the XVIII. century. In this direct, firsthand the various archival sources are tried to obtain, but the inability to find regular data for each year limits the work.

Keywords: Konya, Ottoman Empire, XVIII. Century, taxes

Jel Code: N30, N90, H20

1. GİRİŞ

Altı yüz yılı aşkın bir süre yaşayan Osmanlı Devleti, çeşitli dini ve etnik unsurları bünyesinde barındırarak farklı coğrafyalar üzerinde hüküm sürmüştür. XVII. yüzyılın son dönemine kadar Osmanlı Devleti savaşlardan çoğunlukla olumlu yönde etkilenmiş, ekonominin gelişmesinde bu savaşların çok önemli bir rolü olmuştur. Buna karşılık 1683 yılı Osmanlı Devleti'nde bir dönüm noktasıdır. 1683 yılında başlayan ve uzun bir süre devam eden II. Viyana kuşatması ile Osmanlı'da savaşların faydadan çok zarara yol açtığı, siyasi, sosyal ve ekonomik olmak üzere her alanda bunalıma dönüştüğü bir dönem başlamıştır. 1683 Viyana bozgunuyla başlayan dönem 1798 Napolyon'un Mısır'ı işgaliyle son bulmuştur. Bu süreçte devletin hazinesi önemli gelir kaybına uğramıştır. Özellikle mağlubiyetler sonucunda elden çıkan bölgelerdeki gelir kaybı ve bu buhranlı dönemlerdeki sosyal çöküntü, üretimdeki düşüklüğü hızlandırmıştır. Sadece düzenlenen seferler nedeniyle hazinenin geliri azalmamış, halk artan vergiler sebebiyle iktisadi açıdan da zorlanmış, bunun yol açtığı soygun ve baskınlardan reâya zarar görmüş, kentlerde düzen ve asayiş kalmamıştır.

Osmanlı maliyesindeki kötü gidişe yönelik yürütülen mali düzenlemelerde devlet tarafından en sık müracaat edilen yöntem yeni mali kaynakların yaratılması için ek vergilerin tahsil edilmesi veya mevcut vergilerin oranlarının yükseltilmesidir. Avârız adıyla anılan olağanüstü vergiler, XVIII. yüzyılda artık olağan vergiler haline dönüşmüştür. Savaş masraflarını karşılamak için tesis edilen en yeni vergi ise imdâd-î seferiyedir. Bir diğer vergi türü ise barış zamanlarında valilerin ihtiyaçlarını karşılamak için alınan imdâd-î hazeriyedir.

Hem bir eyâlet hem de o eyâletin merkezi olması bakımından önem arz eden Konya, aynı zamanda Üsküdar'dan Halep'e kadar uzanan Anadolu'nun sağ kolu üzerindeki konumu açısından stratejik bir noktada idi. Çalışmanın amacı, XVIII. yüzyılda Konya sancağı özelinde Osmanlı taşra maliye yapısını ve merkez maliyesi ile ilişkilerini incelemektir. Merkez maliyesi ile ilişkileri gösteren en önemli değişken hiç kuşkusuz ki vergilerdir. Bu doğrultuda Karaman eyâletine bağlı Konya Sancağının avârizhâne ve nüzûl hâneleri ile bu bağlamda verilen avârız vergisi, nüzûl vergisi, sürsat vergisi, imdâd-î seferiye vergisi ve imdâd-î hazeriyeye vergisi ele alınmaktadır. Söz konusu sancaktaki avârizhâne ve vergilerdeki artış ve azalışlar Şer'îye sicillerine yansıyan belgeler doğrultusunda değerlendirilmektedir.

2. XVIII. Yüzyılda Osmanlı Maliyesindeki Gelişmeler

XVI. yüzyılın ikinci yarısında başlayan mali bunalım, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda da devam etmiştir. Savaş teknolojisinde yaşanan gelişmeler tımarlı askerlerin sayısını azaltırken ateşli silahlarla donatılan ve sürekli maaş alan merkez ordularının diğer bir deyişle yeniçerilerin önemini ve sayısını arttırmıştır. Bu eğilim hem Osmanlı maliyesine önemli bir ek yük getirmiş, devleti maaş ödemeleri noktasında mali sıkıntıya sokmuş, hem de devlet gelirlerinin daha büyük bir bölümünün para olarak merkezde toplanması zorunluluğunu yaratmıştır (Pamuk, 2010, s.146).

XVIII. yüzyıl, 1699 yılında imzalanan Karlofça Antlaşması sonucunda Osmanlı Devleti'nin ilk kez batıda büyük ölçüde yaşadığı toprak kaybı ile başlamış ve 1798'de Napolyon'un Mısır'ı işgaliyle son bulmuştur (Quataert, 2004, s.75). XVIII. yüzyılda bir taraftan çoğu yenilgilerle biten savaşlar ve taşrada yaşanan karışıklıklar, diğer yandan askerin disiplinsizliği, merkezi hükümetin gittikçe bozulması ve maliyenin sıkıntı içinde olmasından dolayı tahta çıkan III. Selim, devleti oldukça kötü bir durumda bulur (Özcan, 1981, s.671).

Böyle bir ortamda tahtı devralan III. Selim açıkları kapatmak ve ordunun giderlerini karşılamak amacıyla halktan alınan vergilerin oranını arttırmış ve yeni vergiler koymuştur.

Devletin olağanüstü olarak topladığı vergiler arasında, savaşa çıkan ordunun erzak ihtiyacının giderilmesine yönelik aynî olarak alınan Nüzûl, ordunun izlediği güzergah üzerinde bulunanlardan aynî ve nakdî olarak alınan Sürsat bedeli ve savaş zamanında bir defaya mahsus nakdî alınan İmdâd-ı Seferiye'dir (Tabakoğlu, 1985, s.268-280).

3. XVIII. Yüzyılda Osmanlı Maliyesindeki Gelişmelerin Konya Ekonomisine Yansımaları

XVIII. yüzyılda Osmanlı Merkez Maliyesi içerisinde Karaman eyaletine bağlı Konya sancağının önemli bir yeri bulunmaktadır. Dolayısıyla Osmanlı döneminde merkezden Konya'ya gönderilen mali belgelerde, "Konya Kadısına hüküm ki" veya "Karaman Beylerbeyine ve Konya Kadısına hüküm ki" şeklinde ibareler bulunmaktadır. Osmanlı arşiv kaynaklarındaki ve Konya Şer'îye sicillerindeki belgeler doğrultusunda Konya'nın merkezle mali ilişkilerinde ön plana çıkan konular arasında Konya ve civarındaki mukataaların işletilmesi ve kontrol edilmesi, temel gıda ve ihtiyaç maddelerine verilen narhlar, bazı vergilerin mukataaya verilmesi ve mukataa gelirlerinin tahsili, mültezim ve eminlerin borçlarının tahsilleri, vakıf faaliyetleri ve vakıf gelirleri vb. yer almaktadır (Buluş, 2014, s.43).

Çalışmanın ilerleyen kısımlarında genel çerçevesiyle Konya- Merkez Maliye ilişkisi vergi gelirleri açısından irdelenmektedir. Bu doğrultuda da XVIII. yüzyılda Konya'da avârizhâne sayıları üzerinden tahsil edilen avâriz, nüzûl, sürsat bedeli, imdâd-î seferiye ve imdâd-î hazeriyeye gibi olağanüstü vergiler incelenmektedir.

Mali sıkıntıların yaşandığı dönemlerde toplanan vergilerin halk üzerinde hissedilebilir bir yük yarattığı görülmektedir. Ayrıca bu vergiler Konya halkının vergi yükünü ve Merkez maliyesi ile olan ilişkilerini tahmin etmeye yaramaktadır. XVI. yüzyılın ikinci yarısında olağanüstü vergiler dışında merkezi hazinenin topladığı mahsullerin satışından ve toprak vergilerinden elde ettiği gelirleri içerisinde Karaman eyaletinin payı Yemen'in tek başına sağladığı gelirlerin %4'ü kadardır. Bununla birlikte merkezi hazinenin toplamda Karaman eyaletinin gelirlerinin %38'ine el koyduğu tahmin edilmektedir (Buluş, 2014, s.43).

4. Vergiye İlişkin Göstergeler Çerçevesinde Konya-Merkez Maliye Bağlantısı

Osmanlı'da devlete ait vergi gelirleri doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki şekilde toplanmaktadır. Doğrudan tahsilat, belirli vergi toplama usulleriyle vergilerin merkezi hazineye taşınmasıdır. Bu tahsilat biçimiyle merkezi hazineye bağlı, merkezi gelirleri temsil eden ve merkezi bütçe gelirlerinin esasını oluşturan havass-ı hümayun gelirleri elde edilir. Dolaylı tahsilat ise hasılatı doğrudan merkezi hazineye ait olmayan fakat mîrî (devlet) bir vazife karşılığında askeri zümrelere bırakılmış vergilerin yine ilgili zümreler tarafından toplanmasıdır. İkinci tahsilat biçimiyle de devletin merkezi gelirleri içinde yer almayan tımar gelirleri elde edilir (Özvar, 2003, s.2).

Devletin halktan aldığı vergiler üç bölüme ayrılmaktadır. Bunları özetleyecek olursak (Taşkın, 2013, s.56):

- Rüşum-ı Şer'îye (zekat, cizye, öşür vb.)
- Rüşum-ı Örfiye (çift, ispenç, arus, cürüm, cinayet vb.)
- Avâriz-ı Divaniye ve Tekalif-i Örfiye (Avâriz akçesi, Nüzûl bedeli, Sürsat, İmdâd-î Seferiye, İmdâd-î Hazeriyye vb.)

Ekonomik rahatlama için devlet tarafından en sık müracaat edilen yöntem, yeni mali kaynakların yaratılması için ek vergilerin tahsil edilmesi veya mevcut vergilerin oranlarının yükseltilmesidir. Avâriz adıyla anılan olağanüstü vergiler, XVIII. yüzyılda artık olağan vergiler haline dönüşmüştür. Savaş masraflarını karşılamak için tesis edilen en yeni vergi ise imdâd-î seferiye ve imdâd-î hazeriyyedir (Kılıç, 2014, s.10).

XVIII. yüzyılda Konya'da toplanan avâriz, sürsat bedeli ve nüzûl, imdâd-î seferiye ve imdâd-î hazeriyye gibi vergiler, devletin kendi görevlileri eliyle toplayıp bir kısmını aynî bir kısmının nakdî olarak tahsil ettirdiği başlangıçta olağanüstü olan ancak zamanla ihtiyaç dahilinde olağan hale dönüşen vergilerdir.

Avâriz, nüzûl ve sürsat vergilerinin ödeme şekli, sancağın bulunduğu konuma, savaşın yapıldığı yere uzaklığına ve bölgesel olaylardaki asayiş probleminin çözümü esas alınarak, değişik şekillerde gerçekleştirilmektedir. Özellikle 1695 yılından sonraki dönemlerde avâriz, nüzûl ve sürsat vergilerinin Konya Sancağı dâhilinde, aynı zaman diliminde toplandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra Konya Sancağından toplanan sürsat vergisinin aynî değil çoğu zaman nakdî olarak alındığı tespit edil-

miştir. Eldeki mevcut belgelerle bir yılda, bir avârizhânesine ve gerçek hâneye yüklenen verginin miktarı (avâriz ve nüzûl) da bu şekilde ortaya konulmuştur (Selçuk, 2008, s.160).

4.1. Avâriz Vergisi Çerçevesinde Konya ve Merkez Maliye İlişkileri

Osmanlı Devleti, kara ve deniz askerlerinin masraflarını hafifletmek için XVI. yüzyıl sonlarından başlayarak olağanüstü durum vergisi almaya başlamıştır. Avâriz-ı Divâniye adı verilen bu vergi, önce belirli savaş yıllarında istenirken, XVII. yüzyılda kapıkulu askerlerinin artan mali yükü ve giderek sürekli hale gelen İran, Avusturya, Venedik ve Lehistan savaşlarından dolayı kalıcı vergiye dönüştürülmüştür (Barkan, 1997, s. 14). Ayrıca zamanla bütçenin olağan gelirleri arasında sayılmış ve hatta genel bütçe gelirleri içerisindeki yerinin % 20'lere kadar yükselmiştir (Tabakoğlu, 1985, s.153).

Doğrudan doğruya hükümetçe görevlendirilen mübaşirler tarafından toplanarak ilgili kişiye teslim edilen bu verginin belirlenmesinde "avârizhânesi" birim olarak kabul edilmiştir (Çadircı, 1997, s.90). Osmanlı devletinde "vergi ünitesi" şeklinde ifade edilen avârizhâne miktarının belirlenmesinde, XV. ve XVI. yüzyıllarda bir gerçek hâne veya vergi veren erkek bir avârizhâne kabul edilirken, XVII. yüzyıldan itibaren birden çok gerçek hâne, bir avârizhâne oluşturmaya başlamıştır. Bir avârizhâne içerisindeki gerçek hâne sayısı, bölgenin sosyo-ekonomik durumuna göre değişmektedir (Selçuk, 2008, s.160). Avâriz vergilerinin esas hâne olmakla beraber, avârizhânesi gerçek hâneden farklı bir anlam taşımaktadır. Avârizhâne 3 ile 15 evden oluşan küçük bir vergi bölgesini ifade etmektedir. Zamanla, yere ve ihtiyaca göre 3, 5, 7, 10 hatta 15 gerçek hâne bir avârizhânesi olarak kabul edilmiştir (Muşmal, 2000, s.105-106).

Osmanlı merkez maliyesinin önemli bir vergi kalemi olan avâriz-ı divaniye ve tekâlifi örfiye diye geçen vergilerin nakdî, aynî ya da hizmet şeklinde olmak üzere farklı türleri söz konusudur. Kısaca avâriz olarak bilinen bu vergiler Müslüman ve gayrimüslim bütün tebâdan alınır (Özel, 2011, s.37). Saray mutfağı için tavuk ve soğan tedarikinden, yol, köprü ve su yollarının bakım ve onarımına, askerın geçeceği yollar boyunca tesis edilen menzillere belirlenen çeşit ve miktarda zahire satmaya, ordunun ihtiyacı olan harp malzemesini ve arpa, saman gibi ihtiyaç maddelerini tedarik etmeye ve nakletmeye; gerekirse amele, araba, hayvan bulmak, orduya yardımcı sınıflar sağlamaya; hisar yapmaya ve

avâriz akçesi ya da avâriz bedeli akçe ile seferin masraflarına katılmak avâriz vergilerinin başlıcalarındandır (Barkan, 1997, s.14). Avâriz miktarı kanunnamelerde belirtilmeyip her yıl fermanlarla belirlenir (Zaim, 1999, s.38). Avâriz defterlerindeki avârizhâne kayıtları, gerçek hâne ve mücerred rakamları değil, mahalle, nahiye veya kazâ bağlamında yalnızca toplam avârizhânesi miktarını vermektedir (Özel, 2011, s.45).

Tablo-1: XVIII. Yüzyılda Konya Sancağından Toplanan Avâriz Vergi Miktarı

Tarih	Avârizhâne miktarı	Vergi Miktarı	Mübaşir Ücreti	Avâriz vergisi
1701	667.5	400 akçe	50 akçe	300.375 akçe
1703	664	400 akçe	50 akçe	298.800 akçe
1704	276	14 guruş 5 lipor	70 guruş	1.401 guruş 5 akçe
1704	276+3 rub	15 guruş 1 rub ve 4 akçe	70 guruş	1.401 guruş 5 akçe
1706	544	400 akçe	50 akçe	244.800 akçe
1707	540	400 akçe	50 akçe	243.000 akçe
1710	544	400 akçe	50 akçe	244.800 akçe
1714	659	400 akçe	50 akçe	296.550 akçe
1715	276.5	16 guruş 5 lipor	70 guruş	1.401 guruş 5 akçe
1716	265	16 guruş	70 guruş	1.391 guruş ve 3 rub
1718	265.5	15 guruş 1 devlete	70 guruş	1.291 guruş
1723	246.5+ 1 rub	14.5 guruş ve 53 akçe-i cedit	70 guruş	1.257 guruş 11 para
1726	246.5	15 guruş 27 para	70 guruş	1.256 guruş 18 para
1731	334	400 akçe	50 akçe	150.300 akçe
1736	230	16 guruş 17 para	70 guruş	1.256 guruş
1739	242.5 ve 2 rub	16.5 guruş ve 7 para	71.5 guruş	1.391 guruş 3 rub
1740	237.5 ve 1 rub	16 guruş ve 7 para	110 guruş	1.390 guruş 1 rub
1741	333	400 akçe	50 akçe	149.850 akçe
1748	203 ve 1 rub	20 guruş ve 7 para	200 guruş	1.348 guruş
1749	323.5 ve 1 rub	400 akçe	50 akçe	1.213 guruş
1774	321.5	400 akçe	50 akçe	144.675 akçe
1792	199.5	400 akçe	50 akçe	89.775 akçe
1795	321.5	400 akçe	50 akçe	144.675 akçe

Kaynak: KŞS, 39:260-2;40:261-2; 41:9-1; 41: 287-2; 43:285-1; 44:190-2; 45:6-1; 47:29-1; 48:10-2; 49:11-1; 50:7-1; 52:259-2; 53:8-1; 54:11-1; 55:279-2; 57:5-2; 57:174-1; 62/F:151-1; 67:226-2; 66-E: 99-3

26 Kasım 1701 tarihli fermana göre Konya Sancağına bağlı Konya kazâsı ve nahiyelerindeki avârizhâne sayısı 667.5'dur. Her hânedan 400'er akçe avâriz vergisi ve 50'şer akçe de mübaşir ücreti olmak üzere 450'şer akçe toplanarak toplamda 300.375 akçe tahsil edilmiştir. Tahsilat esnasında 1 esedi guruş 108 akçe olarak değerlendirilmektedir (KŞS,39, 260-2).

1714 yılı tarihli fermanında yer alan Konya Sancağına bağlı Konya kazâsı ve nahiyelerindeki avârizhâne miktarı 659'dur. Her hânedan

400'er akçe avâriz vergisi ve 50 akçe de mübaşir ücreti olmak üzere toplamda 296.550 akçe tahsil edilmiştir. Bu da 2.471 guruşa (1 guruş 120 akçe) ve 2.440 esedi guruşa (1 esedi guruş 108 akçe) denk gelmektedir (Sak ve Çetin, 2008, s.610-611).

6 Aralık 1723/8 Rebiyülevvel 1136 tarihli fermanla yer alan Konya Sancağına bağlı Konya kazası ve nahiyelerindeki avârizhâne miktarı 246.5 ve 1 rub'tur. Her hânedan 14.5 guruş ve 53 akçe-i cedit olmak üzere toplamda 3.686,5 guruş ve 14 para tahsil edilmiştir. Bu toplanan meblağın 1.257 guruş ve 11 parası avâriz bedeli ve 70 guruşu mübaşir ücretidir (KŞS, 49, 11-1).

4 Cemaziyelahir 1149/10 Ekim 1736 tarihli fermanla yer alan Konya Sancağına bağlı Konya kazası ve nahiyelerindeki toplam avârizhâne miktarı 230'dur. Her hânedan 16 guruş ve 17 para alınarak toplamda 3.777,5 guruş 10 para tahsil edilmiştir. Bu meblağın 1.256 guruşu avâriz bedeli 70 guruşu mübaşir ücretidir. Geriye kalan miktar ise nüzûl bedeli ve diğer harcamaları içerir (KŞS, 53, 8-1).

1749/1162 yılında Hazine-i Âmire kayıtlarına göre Konya Sancağına bağlı Konya kazası ve nahiyelerindeki avârizhâne sayısı 323.5 ve 1 rubdur. Her bir hânedan 400 akçe avâriz vergisi ve 50 akçe de mübaşir ücreti toplanmaktadır. Bu da 1213 guruşa denk gelmektedir (KŞS, 57,174-1).

17 Ağustos 1774/9 Cemaziyelâhir 1188 tarihli Hazine-i Âmire kayıtlarına göre, Konya Sancağına bağlı Konya kazası ve nahiyelerinde 321.5 avârizhâne bulunmaktadır. 1774 yılına ait toplanması gereken miktar her bir avârizhânedan 400'er akçe avâriz vergisi ve 50'şer akçe mübaşir ücretidir. 1 esedi guruş 110 akçe olarak tahsil olunmaktadır (KŞS, 62/F,151-1). Daha önceki yıllarda 1 esedi guruş 108 akçe olarak tahsil edilirken bu yıl bir değişiklik yapılmıştır.

31 Temmuz 1792/17 Cemaziyellevvel 1207 tarihli Hazine-i Amire defteri kayıtlarına göre Konya Sancağına bağlı Konya kazası ve nahiyelerinde toplam 199.5 avârizhânesi bulunmaktadır. Her bir hânedan 400 akçe avâriz bedeli ve 50 akçe mübaşir ücreti olmak üzere 450 akçe toplanarak 89.775 akçe elde edilmiştir. 1 esedi guruş 108 akçe olarak değerlendirilecektir. Bu da 831.2 esedi guruşa denk gelmektedir (KŞS,67,226-2). Toplanan bu meblağ Hazine-i Amire'ye gönderilmektedir.

Tablo-2: Avâriz Vergi Çeşitleri

Aynî olarak toplanan avâriz vergileri	Nakdî olarak toplanan avâriz vergileri
Bedel-i nüzûl vergisi	İmdâd-i seferiye
Sürsat vergisi	İmdâd-i hazeriyye
	Menzil-i imdâd-i

Bu vergiler aynî olarak ya da avâriz akçesi adı altında nakit olarak toplanmaktadır. Avâriz vergilerinin toplam bütçe gelirlerine oranı %10 ila %20 arasında değişmektedir.

4.1.1. Aynî Olarak Toplanan Avâriz Vergileri

Aynî olarak alınan avâriz vergilerin başında nüzûl vergisi gelmektedir. Nüzûl Arapça da yere inme-konma manasına gelirken; askeri ve mali terim olarak da bir askeri kıtanın beslenmesi için belirli miktardaki zahirenin sağlanması ve belli bir yerde hazır bulundurulmasını ifade eder. Yine avâriz çerçevesinde, tesbit edilen belirli bir fiyat üzerinden ordunun ihtiyacı olan temel gıda ve ihtiyaç maddeleri sürsat bedeli adı altında halk tarafından karşılanmaktadır (Halaçoğlu, 1996, s.66).

4.1.1.1. Nüzûl Vergisi ve Konya-Merkez Maliyesi İlişkisi

Sefer sırasında genellikle un ve arpa olarak talep edilen nüzûl, avâriz vergisinde belirlenen hâne sayısına göre alınmaktadır. Bununla birlikte nüzûl, savaş sırasında ordunun en önemli ihtiyaç maddelerini içerdiğinden aynî olarak teslim edilmesi gereken bir yükümlülüktür (Kılıç, 2014:75). Ancak bu yükümlülük özellikle ordunun iâşe sıkıntısı çekmediği dönemlerde savaş ile ilgili başka hizmetlere de kanalize edilebilmiştir. Bu yolla nüzûlun ihtiyaç olduğu zamanlarda, bedel-i nüzûl olarak ödenmesi istenmiştir (Özlu, 2006, s.388).

Devlet tarafından kazâlardan istenen nüzûlun miktarı ve cinsi mevkufât defterleri aracılığı ile önceden tespit edilmektedir. Nüzûl emri alan kadılar hızlı bir şekilde nüzûlu toplatır ve ardından toplanan nüzûlu nakliye hayvanlarına yükleyerek devletin belirlediği bölgeye kafilenin bizzat başında bulunarak ulaştırır. Her kazâdan tahsil edilen nüzûl; cep-hedeki birliklerin yakınına ya da savaş alanına yakın yerlerde oluşturulan ambarlara kadar götürülür ve taşıma esnasında oluşan masraflar da yükümlüler tarafından karşılatılır. Hatta orduya ait hayvanlar ile tımarlı sipahilerin hayvanlarının bu taşıma işlerinde kullanılmaması ve taşıma işleminin kira usulü ile yapılması da vurgulanmıştır (Kılıç, 2014, s.76).

XVIII. yüzyılda Konya'da toplanan nüzûl vergisi miktarı aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo-3: XVIII. Yüzyılda Konya'da Toplanan Nüzûl Vergisi Miktarı

Tarih	Nüzûlhânesi miktarı	Vergi miktarı	Mübaşir ücreti	Toplam miktar
1701	667.5	600 akçe	30 akçe	420.525 akçe
1703	664	600 akçe	30 akçe	418.320 akçe
1704	659	600 akçe	30 akçe	415.170 akçe
1706	544	600 akçe	30 akçe	342.720 akçe
1707	540	600 akçe	30 akçe	340.200 akçe
1710	544	600 akçe	30 akçe	342.720 akçe
1715	276.5	16 guruş ve 5 lipor		1.912 guruş 5 lipor
1716	265	16 guruş		1.912 guruş 5 lipor
1718	265.5	15 guruş		1.912 guruş 5 lipor
1723	246.5 + 1 rub	14.5 guruş ve 53 akçe-i cedid		1.730 guruş 4 akçe
1726	246.5	15 guruş ve 27 para		1.729 guruş 2 para
1731	334	600 akçe	30 akçe	210.420 akçe
1736	230	16 guruş 17 para		1.729 guruş
1739	242.5 ve 2 rub	16.5 guruş ve 7 para		1.912 guruş 10 semen
1742	333	600 akçe	30 akçe	209.790 akçe
1743	331.5	600 akçe	30 akçe	208.845 akçe
1748	203 ve 1 rub	20 guruş ve 7 para		1853 guruş
1749	323.5	600 akçe	30 akçe	203.805 akçe
1774	321.5	600 akçe	30 akçe	202.545 akçe
1795	321.5	600 akçe	30 akçe	202.545 akçe

Kaynak: KŞS, 39:260-1;40:261-2; KŞS, 41:9-1; 41-2;284-1; 41-2;287-2;43:285-1;44:190-2; 43:285-1; 45:6-1; 47:29-1;48:10-2;49:11-1;50:7-1; 52:259-6; 53:8-1;55:279-2; 54:11-1; 56:261-1; 57:5-2; 57:174-1;62/F:151-1

1707 yılında Konya sancağına bağlı Konya kazâsı ve nahiyelerindeki nüzûlhâne miktarı 540'tür. Her hânedan 600'er akçe avârız vergisi ve 30 akçe de mübaşir ücreti olmak üzere toplamda 340.200 akçe tahsil edilmiştir. 1 esedi guruş 108 akçe olarak değerlendirildiğinde 3.150 esedi guruş tahsil edilmiştir (KŞS,43,285-1). Görüldüğü üzere daha önceki yıllarda 1 esedi guruş 110 akçe olarak alınmaktadır. Bu da devletin o dönemde paraya olan ihtiyacında artış olduğunu göstermektedir.

1715 yılında Konya sancağına bağlı Konya kazâsı ve nahiyelerinde toplam 276.5 hâne bulunmaktadır. Her hânedan 16 guruş ve 5 lipor alınarak toplamda 4.486 guruş ve 1 sümün elde edilmiştir. Elde edilen bu meblağın 1.912 guruş ve 5 liporu bedeli nüzûldur (KŞS, 45,6-1).

1731 yılına ait Konya sancağına bağlı Konya kazâsı ve nahiyelerinde nüzûlhâne sayısı 334'tür. Her bir hânedan 600 akçe bedeli

nüzûl vergisi ve mübaşir ücreti olarak da 30 akçe toplanmaktadır. Bu durumda toplam bedel-i nüzûl vergisi hâne başı 630 akçe ve toplamda 210.420 akçedir vergi tahsilinde nüzûl hâneleri için 1 esedi guruş 110 akçe olarak kabul edilmektedir (KŞS, 52,259-6).

1748 yılında Konya sancağına bağlı Konya kazası ve nahiyelerinde toplam 203 ve 1 rub nüzûlhâne bulunmaktadır. Her hânedan 20 guruş ve 7 para alınarak toplamda 4.181 guruş elde edilmiştir. Elde edilen bu meblağın 1.853 guruş bedel-i nüzûldur (KŞS, 57,5-2).

Hazine-i Âmire kayıtlarına göre 1774 yılına ait Konya sancağına bağlı Konya kazâsı ve nahiyelerindeki bedel-i nüzûlhâne sayısı 321.5'dur. Her bir hânedan 600 akçe bedel-i nüzûl vergisi ve mübaşir ücreti olarak da 30 akçe toplanmaktadır. Bu durumda toplam bedel-i nüzûl vergisi hâne başı 630 akçedir. Toplamda 202.545 akçe tahsil edilmiştir. Vergi tahsilinde nüzûlhâneleri için 1 esedi guruş 110 akçe olarak kabul edilmektedir (KŞS, 62/F,151-1).

1795 yılına ait Konya sancağına bağlı Konya kazâsı ve nahiyelerindeki bedel-i nüzûlhâne sayısı 321.5'dur. Her bir hânedan 600 akçe bedel-i nüzûl vergisi ve mübaşir ücreti olarak da 30 akçe alınarak toplamda 202.545 akçe elde edilmiştir. Vergi tahsilinde nüzûl hâneleri için 1 esedi guruş 110 akçe olarak kabul edilmektedir. Elde edilen meblağ 1.687 guruşa ve 1.841 esedi guruşa eşittir (KŞS,66-E, 99-3).

Nüzûl vergisi, avârizhâne sayısına göre alındığı için bu dönemde sayı bakımından avârizhâne sayısı ile aynı miktardadır. Ancak hânelerden toplanan nüzûl vergisinin miktarında ve mübaşirlerin ücretinde avâriz vergisi miktarı ve mübaşir ücretine göre farklılık olduğu görülmektedir. Nitekim nüzûl vergisi toplanırken her bir hânedan bazı yıllar hariç 600 akçe bedel-i nüzul ve 30 akçe de mübaşir ücreti alınmaktadır. Hatırlanacağı üzere bu meblağlar avâriz vergisinde bazı yıllar hariç hane başı 400 akçe ve 50 akçe de mübaşir ücretidir. Buradan hareketle nüzûl vergisinin daha ağır bir vergi olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca avâriz vergisi alınırken 1 esedi guruş genellikle 108 akçe olarak değerlendirilirken nüzûl vergisinde birkaç yıl hariç 110 akçe olarak değerlendirilmiştir.

4.1.1.2. Sürsat Vergisi ve Konya-Merkez Maliye İlişkisi

Osmanlı Devleti, cephedeki ordularının iaşesi için reâyadan un ve arpadan oluşan yükümlülükler istemesinin yanı sıra ordunun sefere giderken yol boyunca ihtiyacı olan iaşesi için de reâyaya "sürsât" yüküm-

lülüğü getirmiştir. Bunun için ilk olarak ordunun hareketinden önce takip edeceği yol boyunca konaklayabileceği menziller belirlenir. Daha sonra da bu noktalara ordunun un, arpa, bal, yağ, koyun, ot, saman, odun vb. gibi yiyecek ve hayvan yemi olarak sarf edeceği ürün ve mallar depolanır. Devletin belirlediği bedeller karşılığında taşrada bu ürünlerin sağlanması işini kadılar yürütmektedir (Kılıç, 2014, s.80).

Sürsatın dağıtılması sırasında ordunun ihtiyaçları karşılandıktan sonra, arta kalan bölgelerden veya bir kısım bölgelerin sürsatının menzillere kadar getirilmesi güç olduğundan dolayı bu kısmi vergilerin bedele yani paraya çevrilerak ödenmesi istenmektedir. Bu şekilde alınan vergiye "bedel-i sürsat" ya da "sürsat vergisi" adı verilmiştir. Ancak avâriz ve nüzûl vergilerinin sırayla nakde dönüşmesi sonucu bedel-i sürsatın esas amacı, vergi toplamaktan çok, ordunun sefere giderken kullanacağı yol güzergahı boyunca askerlerin temel gıda ve ihtiyaç maddelerinin eksiksiz karşılanması olmuştur (Sarıcaoğlu, 2000, s.111).

Sürsat, avâriz veya nüzûl gibi avârizhâne birimleri göz önünde bulundurulmadan bölge halkına yüklenmektedir. Dolayısıyla avârizhâne hesaplanırken dikkat edilen muafiyetler sürsat mükellefiyetinde söz konusu olmamaktadır. Madenci, menzilci vb. görevleri yerine getirme sürsat yükümlülüğünden kurtulmada söz konusu olmamaktadır (Güçer,1964, s.93).

XVIII. yüzyılda toplanan sürsat bedelleriyle ilgili bilgiler kısıtlıdır. Bu dönemde gerçekleştirilen sürsat zahiresi bedellerinden bir tanesi 1716 yılındaki Mora Seferi dönemine aittir. 8 Haziran 1716 tarihinde Karaman Eyâleti sancaklarına hitaben gönderilen fermana; çıkılacak olan Mora Sefer'ine memur olan askerlerden, sipahi, silahdar, yeniçeri, topçu, cebeci, top arabacısı vs. kapıkullarına verilecek mevacipler ve masrafları için hazinenin tamamına ihtiyaç olduğu ve bu nedenle Konya, Beyşehir, Akşehir, Aksaray ve Niğde sancaklarının bedel-i sürsat malından 28.989 guruşun tahsil edilmesi emredilmiştir (Akt: Sak, 2006, s.632-638).

Osmanlı Devleti'nin 1716 yılında sürsat bedeli olarak, 428.343,5 guruşu Anadolu'dan ve 209.950,5 guruşu da Rumeli'den olmak üzere toplam 638.294 guruş geliri bulunmaktadır (Ertaş, 2008, s.318). Anadolu'dan gelecek verginin (gelirin) 25.000 guruşu Konya'ya aittir.

10 Temmuz 1716 tarihinde Konya Sancağına gönderilen fermana, 1716 senesine mahsup olmak üzere Konya sancağının Cizyedar

Ahmed'e 25.000 guruş sürsat bedeli ödemesi ve bu bedelin kapıkullarına verilecek mevaciplerin ödenmesi ve mühimmat ve sefer masraflarının karşılanması vs. için acele olarak tahsil edilmesi ve ordu-yı hümayuna gönderilmesi emredilmiştir (Akt: Sak, 2006, s.633).

4.1.2. Nakdî Olarak Toplanan Avârız Vergisi

Örfi vergilerin önemli bir kısmı seferle veya farklı durumlarla görevlendirilmiş devlet görevlilerinin gittikleri bölgelerdeki masraflarının karşılanması amacıyla konulmuş ancak daha sonra önemli miktarlara ulaşması nedeniyle reaya tarafından karşılanamaz bir hale gelmiştir. Bir süre sonra bu durum devlet görevlilerinin savaş ve barış dönemlerindeki bütün ihtiyaçlarını o bölge halkı üzerine yükleyerek karşılamaya çalışmaları sonucu süreklilik kazanmıştır (Küçük, 2007, s.123). Menzil-î imdâdî, imdâdî seferiye ve imdâdî hazeriye gibi vergiler bu amaçla nakdi olarak toplanan avarız vergilerindedir.

4.1.2.1. Menzil-î İmdâdî Vergisi

Osmanlı Devleti'nde menzil teşkilâtı, yapılacak seferlerin hızlı ve problemsiz bir şekilde organize edilmesi açısından oldukça önemlidir. Arapça'da inilen yer, konaklama yeri ve konaklamak anlamına gelen menzil kelimesi; Osmanlı Devleti'nde hareket halindeki orduların, kervanların, ulakların ve devlet görevlilerinin belirli bir mesafe kat ettikten sonra geceyi geçirmek, dinlenmek veya at değiştirmek için konakladıkları yer, bina veya han yerine kullanılan bir tabirdir (Pakalın, 1983, s.479). Osmanlı Devleti'nin merkezi İstanbul olarak alınmış ve Anadolu ve Balkanlar olarak üç ana kola ayrılmıştır. Konya, Osmanlı Devleti'nin Anadolu kolu üzerinde yer almakta ve menzil teşkilâtı açısından da önemli bir konumda bulunmaktadır. Her menzilde mutlaka o bölgenin yerel idarecileri, sefere çıkacak ordunun ya da yola çıkan kervanların vs. ihtiyaçlarının karşılayacak kadar at, deve ve gıda malzemeleri buldurması gerekmektedir. XVII. yüzyılın son dönemi ve XVIII. yüzyılda Konya menzillerinin bir yıllık giderlerinin karşılanması için kazâlara ait gelirlerden tahsil edilen gelirler, ocaklık ve menzil-i imdâdî (menzil-i imdâdîye) gelirleridir. Askerlere ait masrafların ocaklıklar tarafından karşılanamayacak derecede artması durumunda, çevre, kasaba ve köylerin gelirlerinden menzilhâneye yapılan havaleye menzil-i imdâdî denilmektedir. Özellikle savaş, kıtlık ve pahalılık gibi olağandışı durumlar ile ulakların sayısında ani artış olması durumunda bu uygulamaya başvurulmaktadır (Çetin, 2007, s.305). Ancak bu vergi türü de zamanla diğerleri gibi olağan hale dönüştürülmüştür.

Tablo-4: XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Menzil-i İmdâdî için Konya Sancağına Bağlı Nahiyelerdeki Hâne Miktarları

Sancak/Nahiye/Yıl	Konya kazâsı	Sahra nahiyesi	Hatunsaray nahiyesi	Sudirhemi nahiyesi	Sa'id-ili nahiyesi
1704	184	8.5	34.5	32.5	17
1714	184+1 rub	7.5	33+ 3rub	24	-
1715	184 +1 rub	7.5	33 +3 rub	24 + 1 rub	7 + 3 rub
1716	184+ 1 rub	6.5	33 +3 rub	24 + 1 rub	7 + 3 rub
1717	183+ 3 rub	6	33 +3 rub	24.5 + 1 rub	7 + 3 rub
1718	183+ 1 rub	6	33 +3 rub	24+ 3 rub	15 + 3 rub
1724	182+ 1 rub	6	33,5	24+ 2 rub	
1726	182	6	33	24+ 3 rub	
1730	181.5	6	33	25.5+ 1 rub	
1731	181.5	6	33	23 + 1 rub	
1740	165+3 rub	2.5+1 rub	32.5	22.5	16
1748	150	14	29	15	
1749	140.5+ 1 rub	2 +1 rub	29	15+ 1 rub	
1760	150	2.5+1 rub	29	15	14

Kaynak: KŞS,41:16-1;45:9;45:3-1;47:28-1;47:31-1;48:11-2;49:8-1;50:9-2;52:10-1;52:9-1;54:11-1;57:4-1;57:6-1; 54:11-1;57:4-1

Menzilci Hızır Ağa'ya menzili- imdâdî olarak ve o dönemin valisi Ali Paşa'nın masrafı ve diğer harcamalar için toplanacak miktar; 22 Eylül 1704/22 Cemaziyelula 1116 tarihli belgeye göre Konya sancağı ve nahiyelerindeki toplamda 276.5 olan hânelerin her birinden 7 guruştur. Toplamda 1.935,5 guruş elde edilmiştir. Bu meblağın 1.000 guruşunu Ali Paşa'nın masrafları oluştururken, 650 guruşu menzilci Hızır Ağa'ya ödenmiştir. Gerekli kalan meblağ ise ilgili harcamalarda kullanılmıştır (KŞS,41,16-1).

1714 yılında 14 Eylül 1714/15 Ramazan 1126 tarihli belgeye göre Konya merkezde 184 ve 1 rub hâne bulunmaktadır. Menzili- imdâdî ve diğer masraflar için her bir hânedan 7.5 guruş ve 4 para toplanarak 1.400 guruş elde edilmiştir. Tabloda adı geçen diğer nahiyelerdeki hânelerin her birinden ise 5 guruş toplanmıştır. 1714 yılı için elde edilen toplam meblağ 1.727,5 guruştur (KŞS,45,9).

Tablo-5: 1714 Yılı Menzilde Kullanılan Gıda ve İhtiyaç Maddelerinin Fiyatları

Gıda ve ihtiyaç maddeleri	miktar	Fiyat
Pirinç	500 kıyye	47.5 guruş 5 sümn
Sade yağ	133 kıyye 100 dirhem	45 guruş
Bal (asel)	12 kıyye	2 guruş
Nohut	15 kıyye	3 guruş
Soğan	35 kıyye	140 akçe
Tuz	10 kıyye	20 akçe

Kaynak: KŞS,45:9

Yukarıdaki tabloda menzilde kullanılan iki günlük gıda maddelerinin bir kısmı için yapılan harcama gösterilmektedir. Menzilde kullanılan 500 kıyye pirince 47.5 guruş 5 sümn, 15 kıyye nohuta 3 guruş ve 12 kıyye bala da 2 guruş ödenmiştir.

1718 yılında menzili imdâdî, Karaman Valisinin 3 günlük yiyecek masrafı ve diğer harcamalar için Konya merkezindeki her bir hânedan 10.5 guruş olmak üzere toplam 1.924 guruş toplanmıştır. Sahra nahiyesindeki her bir hânedan 2 guruş olmak üzere 12 guruş, Hatunsaray nahiyesindeki her bir hânedan 2 guruş 3 rub' olmak üzere toplam 92.5 guruş 36 akçe, yine Sudirhemi nahiyesindeki her bir hânedan 2 guruş 38 para olmak üzere 73 guruş toplanmış ve son olarak da Saidili nahiyesindeki her bir hânedan 2 guruş 38 para toplanmak üzere 46 guruş 18 para toplanmıştır(KŞS, 48,11-2).

31 Temmuz 1731/ 26 Muharrem 1144 tarihli belgeye göre 1731 yılı için toplanan menzili imdâdî miktarı her bir hânedan 8.5 guruş alınarak toplam 243 hâne ve 3 rub için 2.072 guruştur. Bu toplam 2.072 guruşun 119 guruşu mübaşir Süleyman Ağa'ya arpa ve saman için, 1.350 guruşu menzilci Osman Ağa'ya, 20 guruşu şehir kethüdası Süleyman Çelebi'ye 4 aylık kethüdalık ücreti olarak verilmiştir. Geriye kalan meblağ ise ilgili yerlere ve kişilere dağıtılmıştır (KŞS, 52,9-1).

Konya sancağına bağlı Konya kazası ve nahiyelerinden 1760/1173 senesi için toplanacak olan menzili imdâdî için her hânedan 726 para toplanmış ve 151.916 para elde edilmiştir. Menzildiler el-Hac Yusuf ve Ali'ye 1760-1761 yılı için iki taksitte ödenecek olan menzili imdâdî miktarı 13.000 guruştur (KŞS, 57,4-1).

4.1.2.2. İmdâd-î Seferiye Vergisi

XVII. yüzyılda tımar teşkilâtının bozulması, uzun süren, gelir getirmeyen aksine masraflı olan ve genellikle kaybedilen savaşlar ve içeride

yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle devlet savaş masraflarını karşılayamaz duruma gelmiş ve Osmanlı devlet hazinesinde paraya olan ihtiyaç git-tikçe artmıştır (Özdeğer, 2000, s.82). XVIII. yüzyıldan itibaren de vali ve sancakbeyi hasları, yaşanan mali sıkıntıya hafifletmek için malikâne uygulamasının içine çekilmiştir. Çünkü bu has türündeki dirlikler hem tı-mar ve zeametlere oranla daha büyük hem de Osmanlı askeri sisteminin belkemiğidir. Ancak bu durum taşradaki üst düzey yöneticilerin gelir-lerinde önemli bir düşüşe yol açmıştır. Sonuç olarak merkezi yönetim devlet yöneticilerinin malî sıkıntılarına çözüm üretmek amacıyla yeni gelir kaynakları bulmak ve uygulamak zorunda kalmıştır. Bu amaçla XVIII. yüz-yılda "İmdâd-î seferiye" ve "İmdâd-î hazeriye" adında yeni vergiler ko-nularak, vali ve sancakbeylerinin çeşitli yükümlülüklerinden kaynaklanan giderlerine karşılık olmak üzere kendilerine tahsis olunmuştur. Diğer bir deyişle, İmdâdiyeler vali ve sancakbeylerin giderek yoksun kaldıkları eski has gelirlerinin bir tamamlayıcısı biçimindedir (Cezar, 1986, s.53-54).

Osmanlı Devleti'nin, seferberlik ilan edilip vali ve mutasarrıfların sefere katılmaları istendiğinde yapacakları olağanüstü giderleri karşı-lamak için halktan aldığı vergilere İmdâd-î seferiye adı verilmektedir (Çadircı, 1997, s.146). İdarecileri, kapı halkları ve yanlarında bir mik-tar levent ile sefere katılmakla yükümlü tutulduklarından masrafların kar-şılanmasında bu vergiden elde edilen gelir kullanılmıştır (Genç, 2009, s.186). Bunun miktarı, bazı vilayetlerin halkından ve bazı has gelirlerin-den tayin edilmektedir (Karamürsel, 1989, s.82). İmdâd-î seferiye ver-gisi taşradaki vali ve mutasarrıfların seferle görevlendirilmeleri halinde başlangıçta yolda bir defaya mahsus olmak üzere toplanmıştır.

Konya sancağına bağlı Konya kazası ve nahiyelerinden 1718 senesi için toplanacak olan İmdâd-î seferiye miktarları şunlardır (KŞS, 48,279-1):

Tablo-6: 1718 Yılı Konya Sancağı ve Nahiyelerinden Toplanacak İmdad-i Seferiye Miktarları

Sancak/nahiye	Ödenecek meblağ
Konya sancağı	1.885 guruş
Sahra nahiyesi	350 guruş
Hatunsaray nahiyesi	500 guruş
Sudirhemi nahiyesi	250 guruş
Said-ili nahiyesi	225 guruş

Kaynak: KŞS, 48:279-1

1716 yılında başlayan Mora Seferi'nin hemen sonrasında 1718 yılında Nemçe üzerine gerçekleştirilen seferin imdâd-î seferiyesi için Karaman Eyâleti'nden toplamda 15.000 guruşun toplanmış ve bu meblağdan Konya Kazâsı'na düşen miktar 1.885 guruş iken Sahra nahiyesine 350 guruş, Hatunsaray nahiyesine 500 guruş, Sudirhemi nahiyesine 250 guruş ve Saidili nahiyesine 225 guruş düşmüştür.

XVIII. yüzyılda 1722- 1746 yılları arasında Osmanlı İran savaşları aralıklarla devam ederken 1724 yılında İran'da yaşanan taht kavgalarından faydalanmak isteyen Rusya'nın bölgeyi almak üzere harekete geçmesi üzerine Osmanlı devleti de İran üzerine sefer emri almıştır. Bunun için Osmanlı sefer organizasyonu çerçevesinde gerekli hazırlıkların yapılması için ordunun geçeceği güzergahta olan kazâ ve menzillere fermanlar gönderilerek ordu ihtiyaçlarının karşılanması emredilmiştir.

22 Mart 1724/26 Cemaziyelahir 1136 tarihli bir fermana göre, Konya sancağı ve nahiyelerinden toplanması gereken imdâd-î seferiye miktarı 3.350 guruştur. Bu meblağın 1.775 guruşu Konya sancağına, 1.330 guruşu Akşehir kazâsına, 500 guruşu Hatunsaray nahiyesine, 350 guruşu Sahra nahiyesine, 650 guruşu da Sudirhemi nahiyesine aittir (KŞS, 49:3-2; 3-3;4-2;4-3; 6-3).

1724 yılında Konya'da esnaf gruplarının ödediği imdâd-î seferiye vergi miktarları aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo-7: 1724 Yılı Esnaf Gruplarının Ödediği İmdad-î Seferiye Miktarları

Esnaf grubu	Vergi Miktarı	Esnaf grubu	Vergi Miktarı
Bezzazlar	220 guruş	Haffaflar	205 guruş
Debbağlar	198 guruş	Bakkallar	192 guruş
Kuyumcular	63 guruş	Keçeciler	46 guruş
Berberler	50 guruş	Değirmenciler	63 guruş
Kireççiler	28 guruş	Sarraçlar	25 guruş
Elekçiler	22 guruş	Nalbandlar	26 guruş
Semerciler ve Şalvarcılar	30 Guruş	Çıkrıkçılar	13 guruş
Kalıpçılar	10 guruş	Çömlekçiler ve bezirhânegiler	60 guruş
Ekmekçiler	22 guruş	Kasabçılar	53 guruş
Nalçacılar	30 guruş	Demirciler	45 guruş
Kazzazlar ve İplikçiler	53 guruş	Hallaçlar	36 guruş
Kalaycılar	25 guruş	Attarlar	60 guruş
Külâhcılar	71 guruş	Tüccarlar	26 guruş
Arpacılar	10 akçe	Kirişçiler	53 guruş
Cema'at-ı Sipahibazarı ma'a Dellelan	52 guruş	Cema'at-ı Cüllehan	25 guruş
Cema'at-ı Dohancıyan ma'a Tahmis-i Kahve	29 guruş	Cema'at-ı Kürciyan	62 guruş

Kaynak: KŞS,49:9-1

1724 yılında Konya esnafından toplanan imdâd-î seferiye miktarı 1.867 guruştur. Bu meblağın 1.775 guruşu Vali Mehmed Paşa'ya ödenen imdâd-î seferiye vergisi ve 92 guruşu da mahkeme harcıdır(KŞS,49,9-1). Bu dönemde en yüksek vergiyi Konya'nın en büyük esnaf gruplarından olan bezzazlar, haffaflar ve debbağlar ödemiştir.

1740 senesinde gerçekleştirilen seferin imdâdîyesi için Karaman eyaletinden toplam 42.250 guruş tahsil edilmesi emredilmiştir. Bu meblağdan Konya kazâsına düşen imdâd-î seferiye miktarı 3.500 guruş iken, Hatunsaray nahiyesine 500 guruş, Sudirhemi nahiyesine 650 guruş, Sahra nahiyesine ise 350 guruştur (KŞS, 54,3-4).

1774 yılında Karaman valisi Ali Paşa'ya gönderilen fermana göre yapılacak sefer için Karaman Eyaleti'nden 40.750 guruş imdâd-î seferiye toplanması emredilmiş ve bunun için mütesellim Etmekçizade Mehmed görevlendirilmiştir. Ancak bu dönemde halktan 36.950 guruş toplanabilmiş ve 3.800 guruş tahsil edilememiştir. Kalan paranın da görevliler tarafından toplanmasına yönelik yeni bir ferman gönderilmiştir (KŞS, 62/F,142-1).

4.1.2.3. İmdâd-î Hazeriyye Vergisi

İmdâd-î hazeriyye vergisi imdâd-î seferiye ile aynı tarzda konulmuş ve benzer özellikleri içeren bir vergi türüdür. Bu verginin reâyaya yüklenmesi, yükümlülerinin tevzii defterlerine yazılması ve tahsil edilmesi şekilleri seferiye ile aynı esaslara dayanır. Bununla birlikte bu iki vergi türü arasındaki en önemli fark birinin sefer zamanları diğerinin ise barış zamanları toplanmasıdır (Küçük, 2007, s.117). Diğer bir fark ise vergilerin toplanma usulü ile ilgilidir. İmdad-î seferiye vergisi bir defada toplanırken hazeriyye vergisi taksitler halinde toplanmaktadır (Tabakçılı, 2000, s.222).

İmdâd-ı seferiyenin tahsil zamanı kural olarak sefer zamanı ve o yıl için bir defada toplanması şartı söz konusudur. Buna karşılık hazeriyyenin toptan alınması kesinlikle yasaktır. Her altı ayda bir genellikle Muharrem ve Recep aylarında, iki veya bazen de üç taksitle alınmaktadır. İmdad-î hazeriyye vergisi, seferiye vergisine oranla daha hafiftir. Bu vergi kent-köy ayrımı yapılmaksızın kazâlara toplu bir meblağ olarak yükümlü kılınmakta, ardından vergi birimleri olan avârız hânesi üzerinden bölge halkına paylaştırılmakta ve bu esaslar çerçevesinde toplanmaktadır. Bu vergilerin tahsilatından sonra yükümlüye bir "eda

tezkeresi" verilmektedir. Bu yolla tekrardan tahsil edilmesine karşı bir önlem alınmış olunur (Cezar, 1986, s.57).

Avârız türü vergilerden olan imdâd-î hazeriyenin geliri, besleyecekleri askerlere harcanmak üzere eyalet ve sancak mutasarrıflarına tahsis edilmiştir. Bu uygulamanın nedeni, eyalet ve sancak mutasarrıflarının (valiler, sancakbeyleri) savaşa götürmekle yükümlü oldukları askerleri diğer bir deyişle kapı halkını beslemekte zor duruma düşmeleridir (Tabakoğlu, 2000, s.222).

Tablo-8: 1723 Yılı Konya Sancak ve Kazâlarının İmdâd-î Hazeriyesi

Sancak/Kazâ	Miktar(Guruş)
Konya	1.330,5
Ereğli	1.447,5
Akşehir	665
Sudirhemi	487,5

Kaynak: KŞS,49:1-1;1-2;2-1

1723 yılında Konya sancağının toplamda 1.330,5 guruş olan imdâd-î hazeriyesinin ikinci taksidi 665 guruş ve 1 rub'dur. 10 Ekim 1723/ 10 Muharrem 1136 yılında bu meblağın ödenmesi için talepte bulunulmuştur (KŞS,49:2-4). Bu dönemde Konya kazasındaki hâne miktarı 177.5'dur. Her bir hânedan 3 guruş 1 rub olmak üzere toplamda 576.5 guruş ve 15 para elde edilmiştir. Ayrıca normal şartlarda vergiden muaf olan Türbe-i Celaliye'den 140 guruş, Hocacihan mahallesinden 15 guruş ve ayrıca 3.5 guruş 18 para tahsil edilmiştir. Tüm bu meblağlar toplanınca elde edilen miktar 735 guruş 33 paradır. Bu meblağın 665 guruşu Konya kazâsının imdâd-î hazeriyesinin ikinci taksidi olarak vali Mehmed Paşa'ya ödenirken geriye kalan 70 guruş mahkeme masrafı olarak hesaplanmıştır (KŞS,49:1-1;1-2). Muaf olan yerlerden vergi tahsil edilmesi oldukça dikkat çekicidir. Bu da devletin içinde bulunduğu mali sıkıntıya bir örnek olarak verilebilir. Ayrıca aynı yıl, Ereğli kazâsının imdâd-î hazeriyesinin ikinci taksidi 723 guruş 3 rub, Akşehir kazâsının 332.5 guruş ve Sudirhemi kazâsının da 243 guruş 3 rub dur (KŞS,49, 2-1).

1749 yılında Karaman Eyâleti valisi Mustafa Paşa için ödenmesi gereken imdâd-î hazeriyeye miktarı 26.500 guruştur (KŞS,57,178-3).

Tablo-9: 1749 Yılı Karaman Eyâleti Sancaklarının İmdâd-î Hazeriyyesi

Sancak	Alınan Miktar (guruş)
Konya	12.953
Kayseri	1.500
Aksaray	1.372
Niğde	3.936
Beğşehir	2.982
Akşehir	2.232
Kırşehir	1.521

Kaynak: KŞS,57:178-3

1749 yılında Konya sancağına düşen meblağ tabloda da görüldüğü üzere 12.953 guruştur. 1749 yılında Anadolu eyaletin düşen imdâd-î hazeriyye miktarı 62.504 kuruş iken görüldüğü üzere bu meblağın 26.500 kuruşu Karaman eyaletinden toplanmıştır. Bu da o dönemde Karaman eyaletinin ve Konya sancağının ne kadar önemli bir gelir bölgesi olduğunu göstermektedir.

Tablo-10: 1790-1800 Arasında Karaman Eyaleti İmdâd-î Hazeriyyesi

Yıl	Vali	Alınan Miktar (guruş)
1793	Abdullah Paşa	24.750
1795	Seyyid Ali Paşa	24.750
1796	Mehmed Paşa	24.750
1797	Mehmed Paşa	24.750

Kaynak: KŞS, 66/E,114-5, 162-2; 67:175-2,225-4

XVIII. yüzyılın son 10 yılında Karaman Eyâletine bağlı sancaklardan Karaman Valilerin barış zamanındaki masraflarını karşılamak için yılda iki taksit şeklinde alınan imdâd-î hazeriyye vergisi 24.750 guruştur. Görüldüğü üzere bu vergi zaman içerisinde düzenli bir vergi haline dönüştürülmüştür.

Vezir, vali ve sancak beyi gibi yüksek rütbeli devlet görevlilerinin idarî ve askerî yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için konulan ve nisbî olarak azalmakta olan eski has gelirlerinin tamamlayıcısı olan imdâdiyyeler varlığını Tanzimat dönemine kadar sürdürmüştür (Tabakoğlu, 2000, s.222).

5. SONUÇ

Bu çalışmada, zengin bir tarihî ve kültürel mirasa sahip olan Karaman eyâletine bağlı Konya sancağının XVIII. Yüzyılda vergiler bağlamında merkez maliyesi ile ilişkisi ele alınmıştır.

Osmanlı Devleti'nin çeşitli gelir kaynakları içinde vergiler önemli bir yer tutmaktadır. Ekonomik rahatlama için devlet tarafından en sık müracaat edilen ve diğerlerine göre daha yaygın olarak kullanılan yöntem, yeni mali kaynakların yaratılması için mevcut vergilerin yükseltilmesi veya yeni vergilerin konulmasıdır. Osmanlı Devleti'nde vergiler şer'î ve örfî olarak iki başlık altında toplanırken; devletin halktan aldığı vergiler üç bölüme ayrılmaktadır. Bunlar: Rüşum-ı Şer'îye, Rüşum-ı Örfîye ve Avâriz-ı Divaniye'dir. Osmanlı Devleti, XVI. yüzyıl sonlarından başlayarak, savaş masraflarını hafifletmek için olağanüstü durum vergisi almaya başlamıştır. Avâriz akçesi, nüzûl bedeli, sürsat bedeli diye adlandırılan Avâriz-ı Divâniyye türündeki bu vergiler, önce belirli savaş yıllarında istenirken, XVII. yüzyıldan itibaren giderek sürekli hale gelen İran, Avusturya, Lehistan, Venedik savaşları ve kapıkulu askerlerinin artan masrafları ve mevacip ödemelerinden dolayı kalıcı vergiye dönüşmüştür. Ayrıca, savaş zamanında savaşa katılan valilerin ihtiyaçlarını karşılamak için imdâd-î seferiye vergisi ve daha önce de bahsettiğimiz gibi malikane uygulaması sonucu gelirleri azalan valilerin sefer olmadığı zamanlardaki giderlerini karşılamak için imdâd-î hazeriyye vergisi alınmaya başlanmıştır.

Arşiv belgelerinden elde edilen bilgiler, XVIII. yüzyılda uzun süren savaşlardan artık gelir ve toprak kazanılmadığını aksine toprak kaybedildiğini ve artan savaş harcamalarının hazineyi oldukça büyük bir sıkıntıya soktuğunu göstermektedir. Devlet de nakit para ihtiyacını karşılayabilmek için sürekli mevcut vergi miktarlarını arttırmakta ya da yeni vergiler koymaktadır. Devletin içinde bulunduğu bu durum şüphesiz sınırları içerisinde yaşayan herkesi etkilemiştir. Bunu Konya özelinde incelediğimiz belgeler doğrultusunda daha net de görebilmekteyiz.

1695 yılından itibaren malikane sisteminin uygulamaya başlamasıyla birlikte nakit girdisi sağlamak için eyaletlerdeki beylerbeylerinin hasları da bu sisteme dahil edilmiştir. Gelirleri azalan valiler için imdâd-î hazeriyye diye yeni bir vergi konulmuştur. Halktan toplanan bu vergiyle, artık valiler kendilerinin ve yanında bulundukları kimselerin yiyecek masraflarını ve hayvanlarının yem ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Bu dönemde halkın ödediği diğer vergilere ek bir de böyle bir sorumluluğu üstlendiği görülmektedir.

Avâriz, nüzûl, imdâd-î seferiye ve imdâd-î hazeriyye gibi vergilerin toplanacağı dönemde vergilerin hânelere taksimi yapılırken hesaplanan hâne sayılarında sürekli değişiklikler olmuştur. Aynı yıl içerisinde

birkaç aylık dönemde bile hâne sayısında önemli düşüşler yaşandığı görülmektedir. Ölüm ve göç olgusunun yanı sıra bu durum Konya halkının kendilerinden istenilen vergileri sabit ödeme gücüne sahip olmadıklarını göstermektedir.

Her yıl toplanan vergilerin miktarı arttırılmıştır. Dikkat çeken diğer bir husus ise bazı yıllarda örneğin 1704 yılında olduğu gibi iki kez avârız ve nüzûl vergisi alınmış olduğudur. Bu durum o dönemde merkez maliyesinin yaşamış olduğu sıkıntıyı göstermektedir. Vergi miktarlarının arttırılmasının bir nedeni de hâne sayısında meydana gelen düşüşlerdir. Hâne sayısı azaldıkça ihtiyaca göre vergi miktarı arttırılarak bu durum telafi edilmeye çalışılmıştır. Bu ise Konya halkını ödeme anlamında daha da zorlamıştır.

Kaynakça

- Barkan, Ö.L.(1997) Avârız. İslam Ansiklopedisi. C. II, MEB, İstanbul
- Buluş, A.(2014). Konya Sanayi Tarihi. Konya Sanayi Odası. Servet Ofset Matbaacılık. Konya
- Cezar, Y. (1986). Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII. Yy.'dan Tanzimat'a Mali Tarih). Alan Yayıncılık. İstanbul
- Çadircı, M.(1997), Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı. (Kısaltma: Sosyal ve Ekonomik Yapı). TTK Yayınları. Ankara.
- Çakır, C.(2012). Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi. Küre Yayınları. İstanbul
- Çetin, C. (2007). "İşlevleri ve Özellikleri Bakımından Konya Menzilleri (XVII.- XVIII. Yüzyıllar)," Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 21, Konya
- Efe,A.(2006). Silistre Eyâletinde Osmanlı-Rus Savaşları Küçük Kaynarca'dan Berlin'e, OTAM, S.19, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara
- Faroqhi, S.(2000). İktisat Tarihi (XVII. Ve XVIII. Yüzyıllar), Türkiye Tarihi 3, Osmanlı Devleti 1600-1908. (Metin Kunt, Sina Akşin, Suraiya Faroqhi, Zafer Toprak, Hüseyin G. Yurdaydın, Ayla Ödekan). Cem Yayınevi
- Genç,M.(2009).Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi. Ötüken Yayınları. İstanbul
- Güçer, L.(1964). "XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler". İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi. İstanbul
- Güran, T.(2013). İktisat Tarihi. AÖF Yayınları No:1760. (Ed:M.Burhan Erdem ve Hasan İslatince). Eskişehir
- Halaçoğlu, Y.(1996). XVI. ve XVII. Yüzyıl Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı. TTK. Ankara.
- İnalcık, H.(2004), Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, C.2.,(Ed: Halil İnalcık-Donald Quartaert), Eren Yayıncılık, İstanbul
- İnalcık, H. (2013).Tımar. İslam Ansiklopedisi. T.D.V. Yayınları. C.41. İstanbul
- Karamursal, Z. (1989). Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler. Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara
- Kılıç, M. (2014). Osmanlı Devleti'nin Batı ve Doğu Seferlerine Konya Kazâsının Lojistik Katkısı (1700-1750). Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya
- Küçük, L.(2007). Osmanlı Vergi Hukukunda Avârız Kavramı ve Avârızın İdarededeki Rolü. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara
- Kütükoğlu,M.(1999) Osmanlı İktisadî Yapısı. Vergiler. (Kısaltma: İktisadî Yapı). Osmanlı Devleti Tarihi, (Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu). C. II, Feza Gazetecilik Yayınları. İstanbul
- McGowan, B. (2004)., Âyanlar Çağı 1699-1812, Osmanlı İmparatorluğu'nun Sosyal Ve Ekonomik Tarihi, (Ed.: H.İnalcık, D.Quartaert). Eren Yayıncılık, İstanbul
- Muşmal, H.(2000). XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayat (1640-1650). Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya

- Özcan, A.(1981). "Fatih'in Teşkilât Kanunnamesi ve Nizâm-ı Alem İçin Kardeş Katli Meselesi". İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi. S.33
- Özdeğer, M.(2000). "Osmanlı Devlet Teşkilâtında Âyanın Mali ve İdari Yönetime Müdahale Devri". İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası.C.50, S.1-4
- Özel, O.(2011). Avârız ve Cizye Defterleri, Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik. (Ed:Halil İnalçık-Şevket Pamuk).T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü
- Özlü, Z.(2006). "Göynük'e (Bolu) Ait Bazı Gelir ve Giderlerin Tahlili: Avârız Vergisi", Ankara Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi. S.19
- Özvar, E. (2003). Osmanlı Maliyesinde Malikane Uygulaması. Kitabevi Yayınları. İstanbul
- Pakalın, M.Z.(1983). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. C.II-III, İstanbul
- Pamuk,Ş. (2010). Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları. İş Bankası Yayınları. İstanbul
- Pamuk,Ş. (2010). Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914. İletişim Yayınları. İstanbul
- Sak, İ.(2006). 47 Numaralı Konya Şer'îyye Sicili (1128-1129/1716-1717) Transkripsiyon ve Dizin. Tablet Kitabevi. Konya
- Sak, İ. Ve Çetin C.(2008). 45 Numaralı Konya Şer'îyye Sicili(1126-1127/ 1714-1715). Tablet Kitabevi. Konya
- Sarıcaoğlu, M.E.(2000). Mali Tarih Açısından Osmanlı Devleti'nde Merkez-Taşra İlişkileri (II. Mahmud Döneminde Edirne Örneği). Ankara
- Selçuk, H. (2008). "Osmanlı Devleti'nde Merkez-Taşra İlişkisi Bağlamında Avârız, nüzûl ve Sürsat Vergileri (Şer'îyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Kayseri Sancağı)". Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. S.24. s.159-201
- Tabakoğlu, A. (1985), Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi, Dergah Yayınları, İstanbul
- Tabakoğlu, A. (2000).İmdadiyye. İslam Ansiklopedisi. Türk Diyanet Vakfı. C:22
- Tabakoğlu, A.(2009), Türk İktisat Tarihi, Dergâh Yayınları, İstanbul
- Taşkın, Ü. (2013). Rûsum-ı Örfiye. Tarih Okulu. İlkbahar-Yaz. S.14
- Quataert, D.(2004). Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922, Çev.: Ayşe Berktaş, İletişim Yay., İstanbul
- Zaim,S.(1999). Yükselme Devrinde Osmanlı Devletinin İktisadi Durumu. Osmanlı. III. Ankara

Konya Mevlana Müzesi Arşivi

- 39 Numaralı Konya Şer'îyye Sicili (H.1113-1114/M.1701-1702)
- 40 Numaralı Konya Şer'îyye Sicili (H. 1114-1115/M.1702-1703)
- 41 Numaralı Konya Şer'îyye Sicili (H.1116/M.1703-1704)
- 42 Numaralı Konya Şer'îyye Sicili (H.1118-1119/M.1706-1707)
- 43 Numaralı Konya Şer'îyye Sicili (H.1119/M.1707)
- 44 Numaralı Konya Şer'îyye Sicili (H.1122-1126/M.1710-1714)

- 45 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (H. 1126-1127/M. 1714-1715)
46 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (H.1125/M.1713)
47 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (H. 1128-1129/M.1716-1717)
48 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (H.1130-1131/M.1717-1718)
49 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (H.1135-1136/M.1723-1725)
50 Numaralı Konya Kadı Sicili (H.1138-1139/M.1726-1727) 51 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (H. 1140-1141 / M. 1727-1729)
52 Numaralı Konya Kadı Sicili (H.1143-1144/M.1730-1731)
53 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (H.1148-1149/M.1736-1737)
54 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (H.1150-1152/M.1738-1740)
55 Numaralı Konya Şer'îye Sicili
57 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (H.1162/M.1749)
59 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (H. 1179-1182 / M. 1765-1768)
60 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (H.1184/M.1770)
62/F Numaralı Konya Şer'îye Sicili (H.1187-1189/M.1773-1775)
66/E Numaralı Konya Şer'îye Sicili (H.1206-1209/M.1792-1795)
66/E Numaralı Konya Şer'îye Sicili (H.1206-1209/M.1792-1795)
67 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (H.1209-1212/M.1795-1797)

